

Sessiz Gemi'de Üç Yolcu

Oktay Eser

İstanbul Kültür Üniversitesi
oktayeres@hotmail.com

Yahya Kemal, Nihat Sami Banarlı ile "Sessiz Gemi" şiiri üzerine yaptıkları bir görüşmede bu geminin bir tabut olmadığını anlatmıştı. Bir tabut değildi bu gemi ama hiç yolcusu yokmuş gibi yol alıyordu. Aslında geminin bu yolculuğuna başından sonuna şahitlik etmiş üç yolcusu, kalkışta farkedilmiş olmasalar da anlattıklarıyla hem rıhtımda kalanların gözünden hem de yolcusu oldukları geminin güvertesinden bugüne ışık tutmaktadırlar. Günlerce siyah ufka bakanların nemli gözleri biraz olsun dinlenmeyi hak etmiştir artık.

"Sessiz Gemi" şiiri, işlevini sevilenden ayrılmak olarak kazanmış olsa da sayın Talat Sait Halman, Behlül Toygar ile birlikte Yahya Kemal Beyatlı'nın yaşadığı süreci bugün yeniden yaşatabilmek için bu üç yolcu kurgusu oluştu. Birbirine yakın dönemlerde farklı çevirmenlerin elinden üç çeviri şiir ortaya çıktı. Her çeviri şiirle birlikte kaynak metin, erek dizgede daha iyi anlaşıldı. Bu üç çevirinin tarihsel süreçte aynı döneme ait olmaları, erek okurun dil-içi çeviriye gerek duymadan okuyabilmelerini sağlamaktadır. Metin-içi ilişkilerin kurulması için çeviri sorunları belirlendikten sonra nasıl çözümler önerildiğini görmek mümkün olacaktır.

Çeviri sorunlarının neler olduğuna, erek metinlerde önerilmiş olan farklı çözümlerden yola çıkarak karar verdim. Bu farklılıkların bizi başka okumalara çıkardığını ve çevirmenin kaynak metne nasıl yaklaştığını ve nasıl yorumladığını görebileceğiz. Çeviri sorunlarını birer birer dile getirmektense çevirmen okumalarındaki farklılıkları anlamamıza yetecek kadar veri sağlaması amacıyla beyit düzeyinde bir iki noktaya değinmek istedim.

Kaynak ve Erek Metinler

Sessiz Gemi

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.
Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli,
Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli.
Biçare gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayatın ne de son matemidir bu!
Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.
Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Bir çok seneler geçti; dönen yok seferinden.

Y.Kemal Beyatlı

The Silent Cruiser

From Time when the day has come to weigh anchor
Destined for the Unknown, a cruiser departs of this harbor
It gathers its way silently as if with no souls who stand
This departure is bereft of waving good-bye or a hand
The quay harbors a desolate cruise for those left
Contemplating the dark horizon days long, eyes wet
Helpless Souls! This is not the last cruiser to depart
Nor is it the last mourning of a life with us to part
All loving and loved ones on earth will wait in vain
They know not the departed loves will never return
For many departed ones are content with their destiny
For many years have passed by and yet no sole returnee.

Oktay Eser

Silent Ship

If the day has arrived at last to weigh anchor from time,
A ship departs from this harbour towards an unknown clime.
As if it has no passengers, silently it makes way;
No hand is waved nor handkerchief as it sails away.
This journey is distress for those left behind on the quay,
Their tearful eyes scan the black horizons day after day.
Desperate hearts: This will neither be the last ship to go
Nor the final bereavement of a life filled with sorrow.
In this world, the beloved and the lover wait in vain
Not knowing that the loved ones will never come back again.
Those who sailed away are surely happy with their sojourn:
Years went by since that voyage, yet not one soul will return.

Talat S. Halman

Silent Ship

When time arrives to weigh anchor off this strand,
A vessel doth leave this haven for an unkown land.
Silently glides she as though unmanned,
As she sails, not a handkerchief nor a hand is waved!
Unhappy with this trip are those on quay,
Wet-eyed they gaze at dim horizon dolefully.
Poor hearts 'tis not the last ship departing,
Nor of disconsolate life is it the last sting.
In vain will the loving and beloved wait
For the return of those that crossed the strait!
Happy must they have been with their set,
Though years have past, none's back as yet.

Behlül Toygar

"Gemi" ve "zaman" ilk beyitte göze çarpan ve çevirilere yön veren iki temel kavram olarak yer almaktadır. Şiirde "Gemi", gittiği yer geride kalanlarca bir türlü bilinmeyen ve seven ile sevileni birbirinden ayıran güçlü bir kavramdır şiirde. Çevirilerde "ship", "vessel" ve "cruiser" kelimeleriyle karşılanmıştır. "Ship", deniz yolculuklarında kullanılan her aracı temsil etse de "vessel" daha çok tekne gibi küçük olanlardır. Çevirmen ölenle birlikte yaşanan acının sadece sevenlerini içine aldığı - ateş düştüğü yeri yakar misali - daha dar bir çevreyi mi vurgulamak istemiştir? "Cruiser", seven ve sevilen arasındaki hüznü gidenin geri dönmediği için gittiği yerden razı ve memnun oluşuna bir gerekçe niteliğinde bu yolculuktan da mutlu olduğunu mu hissettirmek istemiştir? Bu karşılık, kaynak kültürde ölümün sevenden ayrılık anlamından dolayı elemi çağrıştırdırken diğer taraftan da öbür dünyada bir kavuşma sevincini barındırdığını da sağlayabilmiş midir? Kaynak metnin son beyitinde, sevenleri, bu düşünceyle teselli bulmaktadırlar.

Liman, geminin yolcularını aldığı veya bıraktığı bir yer olsa da bu gemi sadece yolcuları alır bu limandan. Liman, sanki sevgililerin son buluşma yeridir. Gemi, attığı demiri zamandan alıp limandan ayrılmaktadır. "Zaman", iki kelime ile eşdeğerlik kazanmıştır: "Time" ve "strand". İlki ile sevenlerin birlikte geçirdikleri son dakikalar anlam bulurken; ikincisi ile ayrılık, yaşanan o an ile değil bir ince çizgi ile sınırlandırılmış olur. Gemi, bu çeviride o sahilden ayrılır. Ve sahil birdenbire dünya ve ahiret oluverir ve sevenleri bir daha buluşmamak üzere daha orada ayırmıştır. Artık meçhüle bir yolculuk başlamış olur.

İkinci beyitte, geride kalan sevenlerin, ayrılık hüznüyle elleri kolları bağlı kalmıştır. Kaynak metinde sallanamayan mendil ve kol bu çaresizliği dile getirirse de; şair kafiye tedirginliği ile el sallamak deyimini kol sallamak olarak ifade etmiştir. Çevirilerde, bu tedirginliğe gerek kalmadığı için yer verilmemiştir. Mendil sallamak, kültürümüzün bir parçası olarak kendine ayrılık resimlerinde yer bulur. Erek metinlerin ikisinde bu yapı olduğu gibi taşınmış birinde ise erek kültür ifadesi kullanılarak "wave goodbye" ile eşdeğerlik sağlamıştır.

Bu beyitin çeviri sorunu olarak ele alınacak bir diğer kavramı ise "yolcu" olabilir. Çeviri metinlerde bu kavram üç farklı şekilde karşılanmıştır. "Passenger", gemi ile bir yerden başka bir yere seyahat eden kişi anlamında bir isimdir. İkinci çeviride ise bir sıfat kullanılmıştır:"Unmanned". Bu kelime, genelde bir geminin mürettebatsız olmasını anlatır. Çeviri şiirin anlam bütünlüğü sayesinde bu kelime, yolcusu olmayan bir gemiyi betimlemiştir. "Soul", insan ruhu anlamına gelir. Ölüm konusunun işlendiği kaynak metinde ruhun bedenden ayrılmasını destekleyen bu kavram, aynı zamanda "insan" anlamı da taşımaktadır. Bu yolla gemideki yolculara gönderme yapılmıştır.

Üçüncü beyitte "seyahat", erek dilde farklı karşılıklara neden olan bir diğer kelimedir: "Journey", "trip" ve "cruise". Yolcular, ilk kelime ile uzun bir yolculuğa çıkarlar. Bu yolculuk, geri dönmeyecek kadar uzundur. "Trip", daha kısa ve biraz da zevk için yapılan bir yolculuğu ön plana çıkarır. "Cruise", bu yolculuğun denizde olduğuna doğrudan gönderme yapar. Bu kelime de çıkılan yolculuğun içine zevk ve neş'e anlamı katar. Böylece giden sevgilinin, gittiği yer hakkındaki düşüncelerini de anlamak mümkün olur. Gidenler, geride bıraktıkları sevdikleri için ise hüzün duyarlar.

Hüzün rıhtımda kalanların yüzünde çaresizlik olmuştur. Giden geminin ardından ufka bakıp dururlar. Bakışları, erek metinde şu şekilde hayat bulur: "Scan", "gaze" ve "contemplate". "Scan" ile insanlar, yitirdikleri sevgilileri her an döner hissiyle sık sık uzaklara bakarlar. Her seferinde de kimse gelmediği için gözlerinden yaş eksik olmaz. Bu yaşlı gözlerin, beklenenlerin geleceği yöne sabitlendiğini ve bir türlü olanlara inanmadıklarını bize "gaze" kelimesi vermektedir. "Contemplate", ufka baktıkça kendi ruhlarında iyice derinlere dalan ve belki de giden sevgilinin anıları ve o günlere hasret dolu gözleri anlatmaktadır.

Dördüncü beyit ile geride kalan ve teselliye muhtaç yakınlarla seslenilmektedir. Biçare gönüllere bu seslenişin rengi, çeviri

metinlerle farklı tonlara ayrılmıştır. "Desperate hearts", bu rengi umutsuz insanlar olarak görürken; "Poor hearts" ile bu his bir acıma oluverir. "Helpless souls", çaresizlik elbisesini giydirir. Herbiri ile yaşananların telafisinin mümkün olmadığını ve elden bir şey gelmeyeceğini hissettirmektedir.

Giden sevgiliye tutulan matem, bir metinde sevgilinin yokluğunun vurgulandığı "bereavement", diğerinde kalbe saplanan bir zehirli iğnedir "sting" ile ve sızısı hiç geçmeyecektir. "Mourning", gidenin ardından duyulan hüzdür, yastır. Elem dolu bu anlar, teselli kabul etmez anlardır. Sevgiliyle aralarına hicran girmiştir.

Beşinci beyitte beklemenin nafiye olduğu açıkça dile getirilmiştir. Giden geri gelmeyecektir. Giden sevgililer, "the loved ones" ile kalanların gönüllerindeki sevgidir. "Those that crossed the strait", bu dünya ile ahiret arasındaki çizgiyi geçmiş olanlar, belki de kendi yolculuğuna çıkmışlıkları nedeniyle ölenlerin halini anlatmaktadır. "The departed loves", hem bu insanların ruhlarını teslim ettiklerini hem de birilerinin aşkları olduğunu vermektedir.

Altıncı beyitte gidenlerin geri dönmemesi, kalanların iyi niyetiyle ve belki de öldüklerini kabullenememiş olmalarından dolayı, gittikleri yeri sevmiş olabileceklerine atfediliyor. Bu yer, bir misafir gibi gittikleri ve "misafirliğin kısası makbuldür" misali "sojourn" ile geri geleceklerini görürüz. Sevgililer böylece fazla ayrı kalmayacaklardır. "Set", belki doğrudan olmasa da çeviri şiirin metin-içi ilişkileri sonrasında ölenlerin talihine gönderme yapar. Ölümün değişmez gerçekliğini de vurgulayabilmektedir. "Destiny", gidilen yerin bu kişilerin kaderi olması ve gidenlerin de kaderlerine razı oldukları için geri dönmediklerine vurgu yapmıştır. Geçen yıllara rağmen hiç haber alınamaması bu farklı yorumları da beraberinde getirmiştir.

Kaynak metnin, aynı dönem içinde yapılmış üç çevirisinin erek kültürde sunduğu imkanları ve okuyucunun damağında bıraktığı ortak tadı umarım görmek mümkün olmuştur.